

*La destitució de
Weyler i el seu
retorn a Espanya
(octubre de 1897 -
agost de 1898)*

Antoni Marimon
Riutort
*Universitat de les
Illes Balears*

Mayurqa
(1999), 25:
217-235

LA DESTITUCIÓ DE WEYLER I EL SEU RETORN A ESPANYA (OCTUBRE DE 1897 - AGOST DE 1898)

Antoni Marimon Riutort

Un dels principals protagonistes de la llarga crisi colonial espanyola de 1895-1898 va ser el general Valerià Weyler i Nicolau (Palma 1838 - Madrid 1930). És ben sabut que el règim conservador i centralista de la Restauració aconseguí superar la desfeta ultramarina. Així i tot es visqueren moments de gran incertesa i d'eufòria dels sectors contraris al sistema de la Restauració, dels carlins al republicanisme passant per l'anarquisme i els nacionalismes català i base. Encara més inquietant va ser el malestar de l'estament militar i el seu creixent esperit corporatiu. En aquelles circumstàncies, la popularíssima figura de Weyler ocupà el primer pla de la vida política en diverses ocasions i sempre envoltat per la polèmica.

Després de l'assassinat del líder conservador Antonio Cánovas del Castillo (agost de 1897), es considerà en els cercles polítics que la destitució del capità general i governador general de Cuba, Valerià Weyler i Nicolau, només era una qüestió de temps.

El general Weyler ocupava els esmentats càrrecs des de gener de 1896. Havia estat nomenat per Cánovas per dur a terme una política de defensa a ultrança de l'espanyolitat de l'illa. Malgrat la duresa de la política militar realitzada per Weyler i de les reiterades crítiques que provocà a Espanya, a Cuba mateix i als Estats Units, Cánovas sempre mantingué el seu suport al general mallorquí.

En aquells moments, agost de 1897, el marquès de Tenerife pareixia convençut que la rebel·lió estava «a tal punto sofocada que no debe hacerse esperar su último latido».¹ En una carta enviada per Weyler, el 20 de setembre de 1897, al nou president del consell de ministres, el general i fins llavors ministre de la guerra Marcelo Azcárraga, es descrivia un panorama molt positiu per a la causa espanyola a Cuba:

«El País, en su totalidad, se rehace, esperando en breve que, a la par que dedico mi atención a las operaciones de Oriente, en los próximos meses quedará completamente reconstruido en Occidente, donde ya circulan los trenes sin interrupción en todas sus vías y se comunican telegráficamente todas las estaciones, desde Ciego de Ávila y Morón á Pinar del Río.»²

¹ WEYLER NICOLAU, Valeriano (1910-11): *Mi mando en Cuba*, Madrid, volum V, pàg. 316.

² *La Última Hora*. Palma, 4 d'octubre de 1897.

En conseqüència, Weyler considerava lògic que se'l mantingués en el comandament el temps just per realitzar una nova i definitiva campanya militar. Fins i tot si el govern liberal volia concedir l'autonomia, podia mantenir Weyler al capdavant de les tropes espanyoles i oferir l'autonomia a començaments de maig de 1898. En aquesta data, el marquès de Tenerife confiava haver acabat completament amb la insurrecció.³

Amb tot, com havia demostrat la presa de Victoria de las Tunas, la derrota total del petit però aguerrit exèrcit cubà semblava ben llunyana. A Las Villas, Máximo Gómez continuava lluitant contra els espanyols en la llarga campanya anomenada de La Reforma (gener de 1897 - abril de 1898). A Camagüey i a Orient, els independentistes controlaven àmplies zones rurals. A més, la pressió de la diplomàcia dels Estats Units era de cada vegada més dura.

Un observador neutral, el cònsol rus a l'Havana, De Truffin, en un despatx a l'ambaixador rus a Madrid (15 de juliol de 1897), resumia així la situació:

«[...] la isla en su totalidad no está lo que se puede decir ocupada, sino más bien infiltrada por los insurrectos y no pasa una semana sin que hagan sentir su presencia de alguna manera, sea con un descarrilamiento, una voladura de un puente, un pueblo saqueado o un asalto a un transporte... Tal es la situación actual en el país y tal es la pacificación de la isla de la que se enorgullece el general Weyler.»⁴

El 4 d'octubre de 1897, Sagasta va formar un nou gabinet liberal, amb Segismundo Moret, precisament un dels liberals més crítics amb Weyler, en el ministeri d'Ultramar, el general Miguel Correa en el ministeri de la Guerra i l'almirall Segismundo Bermejo en el de Marina.

El 6 d'octubre de 1897, Weyler envià al nou president el telegrama següent:

«Al presidente del Consejo de Ministros. Habana, 6 de octubre de 1897.

Si el cargo que el Gobierno de S.M. me confirió fuera sólo el de Gobernador general, cual he hecho siempre, obedeciendo á mis principios, al dirigir á V.E. respetuoso saludo, por haber merecido de la Corona el honor de constituir Gobierno, me apresurara á elevarle mi dimisión. Más el doble carácter y mi deber de General en Jefe de este Ejército al frente del enemigo, me veda dimitir el puesto de honor, y aun cuando cuento en términos absolutos con el incondicional apoyo de los partidos autonomista, constitucional y de la opinión de este país amante de España, no es bastante si á la vez no se tiene la confianza decidida del Gobierno, que, dada las manifestaciones y censuras hechas por personalidades y prensa del partido liberal del que V.E. es su jefe, la opinión, y muy en particular la de los Estados Unidos, en la que tuvieron singular eco dichas manifestaciones y censuras, han de estimar carezco de aquélla y del incondicional apoyo, tan necesario desde la trocha de Júcaro hasta el cabo de San Antonio, conforme he manifestado recientemente al digno antecesor de V.E. VALERIANO WEYLER.»⁵

³ WEYLER, V. *Op. cit.* nota 1, volum V, pàg. 602.

⁴ FONER, Philip S. (1975): *La guerra hispano/cubano/americana y el nacimiento del imperialismo norteamericano*. Akal, Madrid, volum I, pàg. 168.

⁵ WEYLER, V. *Op. cit.* nota 1, volum V, pàg. 223.

Ja en el primer consell de ministres del nou govern, celebrat el 6 d'octubre, aparegué el tema del relleu de Valerià Weyler i de la concessió de l'autonomia.

El sector més weylerista, és a dir, més espanyolista, de l'Havana i d'altres ciutats de Cuba envià nombrosos telegrams a Sagasta perquè Valerià Weyler continuàs com a màxim cap de les tropes espanyoles. Enviaren telegrams el Casino Español, el Casino de la Raza de Color, la banca, el gran comerç, els emmagatzemadors, els representants del comerç importador, del comerç al detall i de la indústria, l'Institut de Voluntarios i la Liga Española de Color.

Com a exemple, reproduïm un d'aquests telegrams enviats des de l'Havana a Madrid el 8 d'octubre:

«Presidente Consejo de Ministros. 8 octubre.

Comerciantes, detallistas toda clase géneros plaza Vapor, saludan respetuosos Gabinete, ofreciéndose como siempre cooperar pronta pacificación Cuba. Permítense rogar Gobierno continúe general Weyler ejerciendo alto cargo hasta terminar guerra. Manuel Pérez García, Tomás Pérez, Francisco L. López, Manuel Junco. Siguen 300 firmas más.»⁶

A més, es repartiren a l'Havana multitud de fulls impresos on s'identificava Weyler amb la causa espanyola i, sens dubte amb gran disgust per al govern liberal, s'indicava que la destitució de Weyler seria un èxit per als enemics d'Espanya:

«¡ESPAÑOLES!

Nada tenemos que oponer ni está en nuestro ánimo hacer observaciones á la resolución tomada por S.M. la Reina en la última crisis: la política general de la Nación es, colectivamente, ajena á las aspiraciones de los españoles de Cuba. Todos los Gobiernos que mantengan la honra de España y la integridad del territorio, velando por la dignidad de la Nación y el bienestar de sus hijos, nos serán igualmente respetables: pero sí á las discusiones generales somos ajenos, por vivir mil setecientas leguas distantes del corazón de la Patria, no podemos ni debemos ni queremos serlo á lo más mínimo que, con la paz, la tranquilidad y el bienestar de esta Isla, tenga relaciones.

»Al anuncio de un cambio de Gobierno, los enemigos de España han cantado victoria, creyendo que, el general Weyler, puede ser inmediatamente relevado: nosotros que representamos el trabajo en todas sus manifestaciones y que contribuimos á las cargas del Estado y que prestamos servicios donde y como quiera se nos exijan, debemos hacer una manifestación grande, imponente, en prueba de adhesión y confianza al general Weyler, tan grande como grandes son los méritos que en Cuba ha contraído; tan imponente como imponentes han sido las calumnias que los enemigos de España y los que consciente ó inconscientemente les ayudan, han levantado al general invicto, al hombre generoso, al español que fuere en su conciencia y en el amor que nos inspira, ha sabido luchar con los viles asesinos de la manigua y vencer á los no menos viles accechadores de su honra.

[...]

⁶ Ibídem; volum V, pàg. 229.

»¡Españoles! Roguemos al Gobierno que no provoque el retroceso á los tiempos en que el general Weyler se hizo cargo del mando de la Isla: cerremos el comercio, unámonos y probemos con nuestra presencia al general Weyler, que los españoles de Cuba no quieren su relevo y que si el Gobierno resuelve contra nuestros deseos, llevará para la Península el cariño y los aplausos y el recuerdo eterno de los buenos. Abandonemos nuestras casas por unas horas y demostremos que vive el espíritu español en Cuba á despecho de los que han pretendido amortiguarlo. Españoles: ¡Viva España! ¡Viva el general Weyler! ¡Viva el primer español de esta Isla! ¡Viva el verdadero pacificador de Cuba! Cerremos nuestras puertas á las diez de la mañana del miércoles seis, y reunámonos á las doce en el Parque Central.»⁷

El 6 d'octubre, a l'Havana, els sectors més ultraespanyolistes i antiautonomistes organitzaren una gran manifestació a favor de Weyler. Aquest, per a disgust del govern liberal de Madrid, va rebre els promotors en uniforme de campanya.⁸ A més, va sortir al balcó i va saludar la multitud espanyolista, estimada en unes 15.000 persones, que l'aclamava. Llavors va pronunciar un discurs en el qual indicà que:

«Nada puede halagar más mi amor propio que esta espontánea manifestación, hija de las clases populares [...] He sufrido muchas contrariedades, pues no en todos los casos he podido hacer mi política de contestar a la guerra con la guerra. Esa guerra infame que me hacen algunos políticos y cierta prensa, me son indiferentes. Los insultos de la prensa de los Estados Unidos y de la de los insurrectos, me honran.»⁹

A la manifestació s'adheriren nombrosos centres, societats i entitats, no tan sols de l'Havana sinó de tota l'illa de Cuba. També va rebre nombrosos telegrams de la Península, de les Balears, Tenerife i de la colònia espanyola de Veracruz. Per altra banda, va rebre l'entusiasta adhesió del polític conservador dissident Francisco Romero Robledo, un dels polítics més fervorosament partidaris de la «Cuba espanyola» i de donar una solució militar al conflicte. També cal indicar que la família de Romero Robledo era propietària de quatre ingenis a Matanzas i Placetas.¹⁰

Bona part de la premsa de l'Havana va donar suport a la campanya a favor de Weyler. Un dels diaris més destacats en aquest sentit fou *La Lucha*, de tendència republicana. En canvi, l'important *Diario de la Marina* intentà minimitzar la mobilització weylerista i provocà una agra polèmica. Aquest diari era addicte al Partit Reformista, una escissió liberal del Partit Unión Constitucional (el partit espanyolista) i estava en sintonia amb els dirigents liberals Maura i Moret.¹¹

⁷ *Ibidem*, volum V, pàg. 230-231.

⁸ CARDONA, Gabriel; LOSADA, Juan Carlos (1998): *Weyler. Nuestro hombre en La Habana*. Planeta, Barcelona, pàg. 236.

⁹ WEYLER, V. *Op. cit.* nota I, volum V, pàg. 237.

¹⁰ Romero Robledo ha estat considerat un exponent típic del grup de pressió polític i econòmic de caràcter colonial. Vegeu SERRANO, Carlos (1984): *Final del Imperio. España 1895-1898*. Siglo XXI, Madrid, pàg. 49.

¹¹ Sobre les fracassades reformes de Maura, vegeu DURNIERIN, James (1978): *Maura et Cuba (Politique coloniale d'un ministre libéral)*. Les Belles Lettres, Paris; i MARIMON RIUTORT, Antoni (1994): *La política colonial d'Antoni Maura*. Documenta Balear, Palma.

D'altra banda, la premsa liberal espanyola, contrària a la política de Weyler, va procurar desacreditar els promotors de les manifestacions d'adhesió al marquès de Tenerife. Així, *El Liberal*, de Madrid, indicava que la majoria de telegrams a favor del manteniment de Weyler com a capità general procedien de persones que eren contractistes de l'exèrcit i no tenien gran influència a l'Havana.

Malgrat la seva espectacularitat, la mobilització a favor de Weyler fou infructuosa. Sagasta estava decidit a canviar radicalment la política militar de Cuba, i fins i tot la secular política colonial espanyola. El 9 d'octubre de 1897, Weyler fou cessat com a màxim responsable polític i militar d'Espanya a Cuba.

«S.M. la Reina, a propuesta del Consejo de Ministros, se ha servido disponer cese V.E. en su cargo, quedando muy satisfecha del celo, inteligencia y lealtad con que lo ha desempeñado.»¹²

El govern liberal estava preocupat per la possibilitat que Weyler impulsàs actes de caràcter semisubversiu. Per aquest motiu, li enviaren un telegrama on s'indicava que evitàs:

«actos que sólo pueden producir complicaciones y contrariar los propósitos del Gobierno, que, como V.E. dice, representa a la Patria y al principio de autoridad».¹³

Weyler va respondre, el 9 d'octubre de 1897, amb un telegrama en el qual reiterava la seva adhesió al govern:

«Siempre entendí que en los cargos políticos debía obedecer órdenes Gobierno S.M., y en esa máxima inspiré todos mis actos, como V.E. tiene pruebas durante mando en Filipinas. Manifestación puramente afecto personal, sin que mi contestación envolviese censuras á sistema Gobierno, dije era partidario ser generoso donde insurrección estaba vencida, enérgico donde enemigo es potente, afirmando que de no acabarse en esta forma guerra Cuba, era sentar jalones para tercera insurrección; agregando que mientras fuera Gobernador general y General en Jefe, haría cumplir todo lo que el Gobierno que tiene la confianza de la Corona decretase. WEYLER.»¹⁴

En aquell context de forta crispació, proliferaren els rumors més diversos. Es va dir que Weyler no obeiria el govern i es mantindria al capdavant de l'exèrcit espanyol de Cuba, ja fos pel seu compte, o en nom del pretendent carlista Carles VII.

Fins i tot el *New York Herald* es va fer ressò d'aquests rumors i va entrevistar el general Weyler (8 d'octubre). Aquest va desmentir categòricament les acusacions de conspirar per oposar-se al seu relleu, d'utilitzar la seva influència a l'exèrcit per crear perturbacions a Espanya i de servir la causa carlista.¹⁵

El govern de Sagasta va sol·licitar del marquès de Tenerife la seva permanència interina al capdavant dels seus càrrecs polítics i militars fins que arribàs el seu substitut, el

¹² WEYLER, V. *Op. cit.*, nota 1, volum V, pàg. 234.

¹³ *Ibidem*, volum V, pàg. 261.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, volum V, pàg. 262-263.

general Ramón Blanco. Aquesta decisió obeïa a la necessitat de fer front a un possible colp de mà dels independentistes, encoratjats pel radical canvi de política decidit pel govern de Madrid.

La situació va seguir sent conflictiva a l'Havana, on s'escampà el rumor que el govern intentava desarmar el molt espanyolista Cuerpo de Voluntarios de Cuba, i fins i tot arrestar el capità general per desobeir la seves ordres.¹⁶ El ministre d'Ultramar desmentí completament el primer rumor, que fou qualificat d'«*indigna patraña*» (28 d'octubre).

El govern va ordenar a Weyler que esperàs l'arribada del general Blanco i que protegís els consolats americans de l'Havana davant el possible atac d'«enemics» (25 d'octubre). Aquests enemics només podien ser els sectors més radicals espanyolistes i, en conseqüència, weyleristes. Aquestes ordres molestaven Weyler, que considerava tenir l'Havana en «*el orden más perfecto*».

Weyler va decidir embarcar el dia 29, el dia abans de l'arribada del seu successor, Blanco, i lliurar-li el comandament a bord del vapor. Segons Weyler, amb l'exigència d'esperar el seu successor, el govern volia evitar la manifestació d'acomiadament dels sectors més radicalment espanyolistes, ja que temia possibles disturbis. Emperò, el general mallorquí considerava que el gran perill era que coincidís aquesta manifestació amb l'arribada de Blanco, moment en què podien «*desbordarse las pasiones*».

D'altra banda, el 26 d'octubre, el general de l'exèrcit independentista cubà Adolfo Castillo, cap de les guerrilles de la província de l'Havana, morí en combat en atacar un comboi que anava de Managua a Chorrera, a les rodalies de la capital.

Quan s'assabentaren a l'Havana de l'embarcament del marquès de Tenerife, es repartiren fulls impresos que incitaven els weyleristes a manifestar-se.

El dia del seu embarcament, el 29 d'octubre, s'organitzà una gran manifestació d'acomiadament, amb proliferació de banderes espanyoles i fotografies. El general es dirigí als manifestants i resumí la seva gestió. Entre altres coses, Weyler indicà que la seva política havia «*salvado Cuba para España, con honra*», que la guerra només es podia acabar mitjançant la guerra i que, malgrat procedir amb el més elevat patriotisme, les reformes del govern liberal serien contraproductes.

Els manifestants l'acompanyaren fins al moll, i des d'allà fou escortat per un gran nombre de petites embarcacions fins al vapor Montserrat, que l'havia de traslladar a la Península.

El mateix Valerià Weyler reconegué que aquesta mostra d'afecte a la seva persona volia ser impedita pel govern i que, entre els manifestants, n'hi havia que pensaven impedir que el general embarcàs i lliuràs el comandament. Amb tot, el marquès de Tenerife es negà «*en absoluto a ello*».¹⁷

Aquell mateix dia, Weyler dirigí al·locucions d'acomiadament als habitants de l'illa de Cuba, als voluntaris i exploradors (anomenats bombers) cubans de l'exèrcit espanyol:

«Al encargarme de este Gobierno general y del mando del Ejército os expresé los gratos recuerdos que tenía de vosotros en la anterior campaña y cuando esperaba de vuestra actitud, vuestro patriotismo y vuestra constancia, confiando que en ello contribuiríais de una manera poderosa á restablecer por la fuerza de las armas la paz en esta Antilla.

¹⁶ WEYLER Y LÓPEZ DE PUGA, Valeriano (1946): *En el archivo de mi abuelo. Biografía del capitán general Weyler*. Madrid, pàg. 165-166.

¹⁷ WEYLER, V. *Op. cit.*, nota 1, volum V, pàg. 276.

»Mis esperanzas se han visto cumplidas con creces, y hoy, la conciencia de haber hecho con vuestro apoyo cuanto he podido para conseguirla y con el sentimiento de no ver cumplidos mis deseos cuando tan poco falta para ello, no puedo menos de significaros mi gratitud y mi afecto, esperando seguiréis siendo el más firme baluarte para que Cuba, siempre española, pueda admiraros como se admira quien se ha honrado estando á vuestro frente como Gobernador general Capitán general, VALERIANO WEYLER.»¹⁸

Als soldats d'aquest mateix exèrcit:

«Al encargarme del mando en Jefe de este Ejército, os saludé expresando confiaba en vuestro nunca desmentido valor y en vuestra constancia en resistir las penalidades de esta campaña, para lograr la paz en esta Isla; hoy, próximo á cesar, por haber sido relevado por el Gobierno de S.M., no puedo menos de significaros que mis esperanzas han sido cumplidas con creces; á vosotros, vencedores siempre en cuantas ocasiones habéis combatido con el enemigo, sin haber experimentado derrota alguna, os debo muy principalmente haber aniquilado tan imponente insurrección desde el Cabo de San Antonio á la Trocha de Júcaro, consiguiendo también disminuirla en la restante parte de esta Isla.

»Me separa con el sentimiento de no haberla acabado en Oriente, como esperaba, en la próxima campaña de invierno, compartiendo con vosotros las penalidades y la gloria; os expreso mi agradecimiento, deseando que lo consigáis á las órdenes del distinguido General que me sucede en el mando, para que podáis regresar victoriosos á la Madre Patria, haciendo votos para ello vuestro General en Jefe, Valeriano Weyler. Habana, 29 de Octubre de 1897.»¹⁹

I als marins de guerra de l'armada espanyola:

«Al partir para la Metrópoli y despedirme de vosotros, os reitero una vez más mi reconocimiento por vuestros servicios á la causa nacional.

»En Cuba me habéis demostrado, como en Filipinas en otra época, que, dentro de los recursos y barcos que contabais, sois los de siempre, los bravos y valientes marinos españoles, que no reparan el medio y contrariedades cuando se trata de defender la Patria. Valeriano Weyler. Habana, 29 de Octubre de 1897.»²⁰

El 31 d'octubre de 1897, arribà a l'Havana el nou capità general i governador general de Cuba, el general Ramón Blanco. Weyler ha explicat en les seves memòries de la guerra de Cuba, que va anar al seu vaixell per saludar-lo i per lliurar-li el comandament. El general mallorquí expressà el seu convenciment que les noves reformes polítiques, l'autonomia, constituïrien un complet fracàs per a la causa espanyola a Cuba. En paraules del mateix Weyler, la contestació de Blanco fou que *«de no ir él, hubiera ido un paisano: que me hizo comprender su sacrificio, que nadie había de agradecerle»*.²¹

¹⁸ Ibídem. volum V, pàg. 318-319.

¹⁹ Ibídem. volum V, pàg. 319.

²⁰ Ibídem. volum V, pàg. 320.

²¹ Ibídem. volum V, pàg. 321.

No hi ha dubte que la destitució de Weyler i la concessió de l'autonomia a Cuba i Puerto Rico provocaren fortes tensions entre civils i militars en el si del règim de la Restauració.

La situació creada entorn a Weyler era tan tensa que, en fer una escala tècnica en el port cubà de Gibara, hi va haver rumors que el marquès de Tenerife volia sublevar l'exèrcit.²²

De fet, el general Blanco va destituir el comandant militar d'aquesta plaça pel fet de no haver evitat les manifestacions d'adhesió de civils, voluntaris i militars al general Weyler. Aquest havia estat rebut pel batlle i el comandant militar i va ser visitat per comissions del Casino Español, els Voluntaris, els Bombers, el periòdic *El Porvenir* i el ram del comerç.²³

Per evitar manifestacions multitudinàries a favor de Weyler, i en conseqüència contra el govern, es va ocultar a l'opinió pública el port de la Península on desembarcaria el militar mallorquí.

A la Corunya i Santander hi havia expectació davant la probable arribada de Weyler. Els sectors weyleristes preparaven manifestacions d'adhesió si bé, a Santander, els socialistes organitzaven una contramanifestació.

Finalment, el vapor Montserrat va arribar a la Corunya (18 de novembre). Però Weyler no va poder desembarcar, per ordre del govern, i va rebre l'adhesió d'entitats polítiques de caràcter republicà, carlista, conservador i conservador romerista així com d'associacions econòmiques com el gremi de comerciants o el Círculo de Artesanos. A aquests darrers, Weyler dirigí les següents paraules:

«Déjadme que á vosotros, que representais al pueblo, os hable de los soldados que allí luchan y penan, olvidándose los políticos que piden la supresión de la reconcentración de los campesinos que estos tiroteaban á la tropa y servían de espías á los rebeldes, dándoles municiones, armas y dinero.»²⁴

Per la seva part, el govern liberal va ordenar al capità general de Galícia que demanàs explicacions a Weyler per les paraules que se li atribuïen, pronunciades a l'Havana, i que havien publicat alguns periòdics de la Península. Com que no es concretà a quin punt es referia el govern, Weyler es va limitar a rectificar les exageracions que se li atribuïen i a adherir-se, novament, al govern legalment constituït. Així, per exemple, Weyler negà haver estat rebut a Gibara amb honors militars quan ja havia cessat en el comandament. En aquell moment va córrer el rumor, tal vegada exagerat, que el govern liberal pretenia arrestar-lo.²⁵

Des de la Corunya, Weyler navegà fins a Barcelona, on desembarcà el 23 de novembre. Cal recordar que el marquès de Tenerife ocupava el càrrec de capità general de Catalunya en ser nomenat per a idèntic càrrec a Cuba el gener de 1896. En partir cap a les Antilles prometé que en tornar desembarcaria a Barcelona. En aquesta capital, rebé l'adhesió d'importants sectors de la població. Alguns periòdics calcularen en 40.000 el nombre de persones que anaren a rebre'l. Des del moll, el general es dirigí al domicili del

²² WEYLER LÓPEZ, V. *Op. cit.*, nota 16, pàg. 168.

²³ *La Última Hora*, 14 i 23 de novembre de 1897.

²⁴ *Ibidem*, 19 de novembre de 1897.

²⁵ WEYLER LÓPEZ, V. *Op. cit.*, nota 16, pàg. 168.

seu amic íntim, Puig i Saladrigas, expresident del Foment del Treball Nacional –FTN. Cal recordar que, en aquell mateix moment, aquesta poderosa patronal es posicionava clarament contra la concessió d'autonomia a Cuba, en creure que afectaria negativament els interessos dels empresaris catalans.²⁶

A la ciutat comtal, va córrer el rumor que el govern eridaria Weyler a Madrid, però no fou així. Aquest embarcà cap a Mallorca, la seva terra natal.

A Palma fou rebut triomfalment. Entre la multitud que l'aclamà cal destacar els dirigents locals del conservadorisme, del republicanisme i del carlisme, així com representants del periòdic *La Última Hora*, una publicació enormement weylerista, i del gremi d'empresaris del calçat. Fins i tot s'aixecaren diversos arcs de triomf amb les llegendes «A Weyler» i «Al Ejército».

Arran d'aquesta apoteòsica rebuda, va sorgir a Palma la idea de crear el Círculo Weylerista. Aquesta entitat política es va constituir el juny de 1898 i va llançar el manifest *A los mallorquines*. Es tractava d'un programa vagament regeneracionista i interclassista que pretenia impulsar tant l'empresariat com la classe obrera i lluitar contra el caciquisme. El 1899, aquest grup polític participà activament en la lluita política i va fer part d'una àmplia Coalició Liberal amb els liberals sagastins, els conservadors romeristes i els republicans. Els weyleristes aconseguiren alguns representants a l'Ajuntament de Palma i, cap al 1901, com va fer el mateix Weyler, s'uniren al Partit Liberal.²⁷

A mitjans de desembre de 1898 Weyler passà a Madrid. Una real ordre del 6 de desembre va establir que passàs a la situació de quarter amb residència a Madrid. Aquesta situació es perllongà per a Weyler fins a l'octubre de 1900, en què fou nomenat capità general de Castella la Nova. A la capital, també fou rebut per una multitud on sembla que predominaven els obrers. Els republicans del periòdic *El Progreso* consideraven que arribava a Madrid un cabdill victoriós. Tampoc no va faltar a la cita l'ultraespanyolista Francisco Romero Robledo.

Fins i tot al seu domicili particular del carrer de Zorrilla, es varen repetir les manifestacions d'adhesió a la seva persona i va haver de sortir diverses vegades al balcó per correspondre als visques.

Naturalment, la incomoditat del govern liberal amb l'excapità general de Cuba era més que notable. En aquells dies es publicà com a cosa certa que Weyler s'havia presentat davant el ministre de la guerra, Miguel Correa, i el capità general de Madrid, vestit de paísà, en contra del que disposaven les ordenances militars.²⁸ El 17 de desembre de 1897, Weyler no va poder assistir a un homenatge a Romero Robledo per prohibició del ministre de la Guerra.

En aquells mesos, no hi ha dubte que el marquès de Tenerife fou temptat pels sectors contraris al règim de la Restauració, que pensaven trobar en ell l'«*espadón*» militar que podria fer triomfar els seus ideals.

Els carlistes, l'oposició per la dreta a la monarquia restaurada, participaren activament en totes les manifestacions d'adhesió oferides a Valerià Weyler quan tornà a la Península. El 14 de desembre, Juan Vázquez de Mella publicà un article a *El Correo Español* on afirmava estar d'acord amb les idees que defensava el militar mallorquí. El

²⁶ Sobre el centralisme i ultraespanyolisme del Fomento del Trabajo Nacional, vegeu SERRANO, C. *Op. cit.*, nota 10, pàg. 162-166.

²⁷ MARIMON RIUTORT, Antoni (1996): *La crisi de 1898 a les Illes Balears*. El Tall, Palma, pàg. 18-30.

²⁸ *La Última Hora*, 16 de desembre de 1897.

pretendent Carles VII va intentar entrevistar-se amb Weyler, però la reunió mai no es dugué a terme.²⁹

Les idees liberals i alguns episodis de la seva trajectòria podien fer pensar que els republicans eren més pròxims al general Weyler. Naturalment, ens referim als republicans unitaristes i socialment moderats. Els federals de Pi i Margall es trobaven a les antípodes del weylerisme i, el seu òrgan, *El Nuevo Régimen*, desqualificà durament el general Weyler i els seus mètodes.

Pel que fa als republicans unitaristes, cal recordar que fins a aquella època alguns sectors de l'exèrcit havien estat republicans. Eren recents els fracassats intents colpistes d'alguns militars republicans en els anys 1883-86. No hi ha dubte que, en aquells anys, Weyler fou un ídol per a amplis sectors del republicanisme espanyol. La destitució de Weyler molestà bona part de l'exèrcit. Grups de generals celebraren reunions i es parlà de proclamar la República. Els militars més conservadors eren feals a la reina regent Maria Cristina. Els generals Agustín Luque y Páez Jaramillo, de passat republicà, encapçalaren un moviment sedició contra la reina regent. Aquests generals ultranacionalistes espanyols comptaven a captar Weyler, que era amic de Luque, i gaudia d'una gran popularitat.

Els conspiradors convocaren Weyler a una reunió al Teatro Princesa de Madrid, disposats a proclamar el crit facciós. Weyler es negà a encapçalat el moviment rebel i recordà als militars que la seva obligació era sotmetre's a la voluntat del poder constituït. L'actitud civilista de Weyler ben segur que contribuï a frustrar el moviment facciós abans que aquest arribàs a produir-se.³⁰

Amb tot, la possibilitat que Weyler participàs en un moviment subversiu planejà sobre la política espanyola el 1898-99. De fet, la policia vigilà el seu domicili durant molt de temps.³¹

Malgrat que certa premsa, com *El Imparcial*, de Madrid, no deixava d'explicar que el «*enojado Weyler*» tenia un peu a la monarquia i l'altre a la república, aquell mateix desembre de 1897 Weyler passà a complimentar la reina regent, Maria Cristina d'Habsburg-Lorena. També visità la vídua de Cánovas del Castillo, l'estadista que, malgrat totes les adversitats, l'havia mantingut en el comandament de l'Exèrcit espanyol de Cuba.

Pel que fa a l'evolució de la qüestió cubana, el 6 de desembre de 1897, el president nord-americà, William McKinley, envià el seu missatge anual al Congrés de Washington. En aquest missatge s'atacava durament la política seguida per Weyler a Cuba i es valorava positivament la seva destitució. El president nord-americà propugnava que es donàs a Espanya «una oportunitat», encara que si no s'arribava a una pau justa, «tant per als cubans com per als espanyols, així com equitativa per a tots els nostres interessos tan íntimament lligats a la Guerra de Cuba [...] l'exigència d'una acció posterior per part dels Estats Units romandrà».³²

Malgrat aquestes amenaces, el govern liberal espanyol no va valorar negativament el Missatge McKinley.

L'actitud de Valerià Weyler va ser completament diferent. En un primer moment es va mantenir en silenci, segons ell perquè la seva opinió podia ser considerada

²⁹ CARDONA, G.; LOSADA, J. *Op. cit.*, nota 8, pàg. 240.

³⁰ ROMANO, Julio (1934): *Weyler. El hombre de hierro*. Espasa-Calpe, Madrid, pàg. 143-144.

³¹ CARDONA, G.; LOSADA, J. *Op. cit.*, nota 8, pàg. 241.

³² FONER, P. *Op. cit.*, nota 4, volum I, pàg. 283.

«incorrecció o imprudència que no se compaginarien con los temperamentos de serenidad y reserva que me he impuesto». Malgrat això, el 30 de desembre de 1897, Weyler envià una carta a la reina regent en sol·licitud de reparació dels greuges inferits a l'exèrcit de Cuba i a ell com a general en cap de l'esmentat exèrcit. El text de la carta era el següent:

«Señora:

»Llego hoy ante la representación más elevada de la Patria y del Ejército, en solicitud respetuosa de satisfacciones que estimo indispensables para la honra de las Armas españolas y para mi propio honor de soldado.

»Desde lugar tan alto como el de la Presidencia de un Estado, y en ocasión tan solemne como la de la apertura de unas Cámaras, se han proferido recientemente injurias de tal linaje contra el Ejército de España, que no puedo imaginar el que suscribe pasaran sin rigurosa y diligente protesta del Gobierno.

»Los heroicos soldados que dan su sangre generosa en los campos de Cuba, para mantener intangible la Soberanía de España, han sido cobarde y groseramente insultados a la faz del mundo y confundidos con una misma execeración con aquellas hordas rebeldes de bandidos indignos de todo trato regular y caballeroso.

»Las medidas adoptadas en aquella guerra con el amparo y aprobación del Gobierno español, son calificadas de infames e impropias de un pueblo culto.

»Las órdenes del General que acaudillaba aquel Ejército, han sido juzgadas de brutales y capaces de horrorizar al mundo civilizado.

»Si se tratara tan sólo de injuriar a quien tiene la honra de dirigirse a Vuestra Majestad, llevaría esas injurias en silencio, sin dolerse del abandono del Gobierno, antes bien, se mostraría complacido de merecer semejante concepto de quienes tiene por enemigos resueltos de España.

»Pero cuando se trata de ofensas que manchan a todo el Ejército; cuando el agravio viene a morder la honra de aquellos soldados invencibles, generosos y valientes, no puede ni debe tolerar tales acusaciones el General que ha peleado con ellos; que ha vivido su misma vida, honrándose en mandar el más heroico y numeroso Ejército de estos tiempos, y cuyas órdenes todas pueden contenerse en el grito de ¡Viva España!

»No, no puede el que suscribe desemparar a sus compañeros de armas, y como las injurias se producen allá donde no pueden ser castigadas de propia cuenta, llego hoy a Vuestra Majestad pidiendo reparaciones a nuestro honor militar pisoteado, porque mientras laten sin respuesta enérgica y decorosa los insultos lanzados por mister Mac Kinley, piensa quien suscribe que no pueden vestir con orgullo el uniforme los soldados españoles.

»Público ha sido el agravio, y pública y amplia debe de exigirse una reparación inmediata.

»No lo pide quien suscribe, sino que lo reclama imperiosamente el honor de España; ese honor mancillado en el Ejército que es una representación viva de la Patria, cuya primera y más alta investidura corresponde a la Augusta persona de su Majestad el Rey.

»Por lo tanto, no a título de favor, sino invocando los sentimientos de honor y justicia, a los que no puede cerrar sus oídos el Trono, quien suscribe solicita reverentemente de Vuestra Majestad que incline el ánimo del Gobierno para

procurar que para las Armas españolas se dé un desagravio indispensable al decoro nacional.

»Señora, a los R.P. de V.M. Weyler»³³

El contingut d'aquesta lletra resultava extremadament incòmode per al govern liberal, entossudit a apaivagar els Estats Units i a cercar una solució autonomista al problema cubà. A més, la carta fou publicada en nombrosos periòdics, començant per *El Nacional*, partidari de Romero Robledo, i *La Correspondencia Militar*. Poc després, diversos diaris de províncies publicaren també la carta. A Mallorca, varen fer ostentació del missatge weylerista els romeristes del *Heraldo de Baleares* i el sempre proweylerista periòdic *La Última Hora*. La resta de la premsa de l'illa també publicà el missatge, amb l'excepció de l'òrgan dels liberals gamacistes i mauristes, *El Liberal Palmesano*.

En general, l'anomenat «Mensaje a la Reina», va rebre dures censures des del govern i des de les files liberals. En canvi, els sectors més ultranacionalistes espanyols i bona part de l'exèrcit el reberen amb gran satisfacció.

Molt aviat, el «Mensaje a la Reina» es va convertir en un problema per a Weyler. No era la primera vegada que el general tenia problemes amb la justícia militar. En aquells mateixos dies de principis de gener de 1898, va rebre la visita d'un jutge d'instrucció a causa d'una carta que havia estat publicada uns mesos abans a *El Nacional*. Inicialment, els periòdics weyleristes indicaren que, a causa del «Mensaje a la Reina», Weyler no havia estat arrestat ni havia rebut cap comunicació del govern. Amb tot, els jutjats militars iniciaren l'obertura d'un expedient al general Weyler. El govern liberal estava molt interessat en aquest tema, ja que considerava que en el «Mensaje» s'incorria en diversos delictes.

El ministre de la guerra sol·licità la intervenció del Consejo Supremo de Guerra y Marina. Aquest organisme, per a decepció del govern, acordà que el general Weyler no havia incorregut en cap dels delictes qualificats al Codi de Justícia Militar.

Així i tot, el govern va continuar impulsant la instrucció de diligències contra Weyler. En ser aquest senador vitalici, d'acord amb l'article 401 del Codi de Justícia Militar, la Capitania General de Madrid va haver de sol·licitar un suplicatori al Senat (febrer de 1898). L'esmentat article indicava que «para procesar á un senador o diputado a Cortes, la autoridad judicial observará lo que las leyes generales del Reino disponen para tales casos.»³⁵

Ja al Senat, a causa de defectes de forma, la qüestió del suplicatori de Weyler no començà a tramitar-se fins al juny.³⁶ En aquell moment, la qüestió del «Mensaje a la Reina» havia perdut bona part de la seva virulència. A més, l'inici de la guerra amb els Estats Units (abril de 1898) havia acaparat l'atenció de l'opinió pública.

Cal destacar que el senador Saturnino Esteban Miguel y Collantes, comte de Esteban Collantes, va fer notar que «son tantos, á mi juicio, los requisitos que se han dejado de observar en todo lo relativo al asunto que dio lugar a ese proceso, y que hizo necesaria la presentación de ese suplicatorio, que no me extraña que, hasta en la misma comunicación que se mandó al Senado, dejaran de observarse esos requisitos y otros de la

³³ WEYLER LÓPEZ, V. *Op. cit.*, nota 16, pàg. 178-180.

³⁴ *La Última Hora*. 4 de gener de 1898.

³⁵ (1891): *Código de Justicia Militar*, Madrid.

³⁶ *Diario de las Sesiones de Cortes. Senado*, 20 de juny de 1898.

ley de Enjuiciamiento».³⁷ El comte Esteban Collantes era un polític i periodista monàrquic que ocupà càrrecs de certa importància a partir de 1874. No cal dir que hi havia un interès polític per part del govern liberal en l'intent de processar el marquès de Tenerife.

La Comissió del Senat encarregada del suplicatori per processar Weyler va ser integrada inicialment pels senadors Salustiano Sanz y Posse; Pedro N. Mirasol; Cipriano Segundo Montesino, Duque de la Victoria; Manuel Pasquín y de Juan; Emilio Calleja Isasi; Antonio Vázquez Queipo y Sánchez Arjona. El president fou el senyor Pasquín i el secretari, el senyor Mirasol.

El pes de l'estament militar era més que notable en la citada Comissió. C. P. Montesino era militar; E. Calleja havia lluitat a les campanyes de Santo Domingo i de la Guerra dels Deu Anys i havia estat capità general de Cuba (1886-87 i 1893-95); S. Sanz era germà de José Laureano, el qual ocupà, en dues ocasions, el càrrec de capità general de Puerto Rico; M. Pasquín era un contraalmirall que havia estat ministre de la guerra amb Sagasta el 1893-95. Encara més favorable a Weyler degué ser el Dictamen de la Comissió que, amb data del 23 de juny de 1898, denegà el suplicatori per processar el Marquès de Tenerife. La Comissió «*tiene el honor de proponer al Senado se sirva negar la autorización solicitada*». Firmaven el Dictamen M. Pasquín, E. Calleja, S. Sanz, A. Vázquez, P. N. Mirasol i Cipriano Segundo Montesino.

La discussió del Dictamen al Senat, el 24 de juny, fou molt breu: «*Leído el expresado dictamen, y abierto el debate, no hubo ningún Sr. Senador que usase de la palabra en contra, y fue aprobado*».³⁸

D'altra banda, a mitjan desembre de 1898 es descobrí a Saragossa un estrany complot per, presumptament, assassinar Weyler. Els principals implicats eren Domingo Miró, àlies «*el chato*», de Sants (Barcelona), un tal Tost o Torts, i un tercer, natural de la Bisbal (Catalunya). Tost n'havia de ser el braç executor i rebria per això 500 duros, però es negà rotundament a realitzar l'atemptat. Els seus còmplices, indignats, el vestiren de dona i el deixaren abandonat perquè caigués en mans de la policia. Aquesta història era extravagant, però la preparació no era precisament el fort dels terroristes, d'inspiració vagament anarquista, de finals de segle.

El gener de 1898 es produïren disturbis a l'Havana promoguts pels sectors més espanyolistes i weyleristes. Rebutjaven l'autonomia cubana i la política més humana del general Ramón Blanco. Assaltaren els periòdics que s'havien declarat a favor de l'autonomia i les representacions consulars dels Estats Units. Els que alteraven l'ordre públic cridaven «*vivas*» a Weyler i «*mueras*» a Blanco i a l'autonomia. La premsa nord-americana exagerà notablement els fets i el govern envià el cuirassat Maine per protegir les vides i els béns dels estatunidencs.³⁹

El febrer de 1898, la premsa més crítica amb Weyler publicà que aquest havia telegrafiat al partit Unió Constitucional, de Cuba, per recomanar el retraïment electoral. Els constitucionals representaven el sector més espanyolista, i weylerista, de Cuba. El retraïment, és a dir, la no participació en els comicis, era una mesura extrema que col·locava els partits que la practicaven en el límit de la il·legalitat.

L'abril de 1898, poc abans d'esclatar la guerra amb els Estats Units, hi va haver rumors sobre la formació d'un govern de concentració nacional format per Marcelo

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, 24 de juny de 1898.

³⁹ PÉREZ DELGADO, Rafael (1976): *1898. El año del desastre*, Tebas, Madrid, pàg. 178-179 i 190-191.

Azcárraga, Weyler, Germán Gamazo i Maura, entre altres, i presidit pel conservador José Elduayen.⁴⁰

Els citats polítics tenien una àmplia experiència com a governants. Azcárraga havia estat ministre de la Guerra en governs conservadors (1890-92 i 1895-97) i, per curt temps, president del Consell de Ministres (agost-octubre de 1897); el liberal moderat Gamazo ocupà els ministeris d'Ultramar i Hisenda el 1885-86 i 1892-94, respectivament; el també liberal Maura havia dirigit els ministeris d'Ultramar (1892-94) i Gràcia i Justícia (1894-95); Elduayen ocupà, sempre amb Cánovas, els ministeris d'Estat (1880-81, 1884-85 i 1895-97), Governació (1891-92) i Ultramar (1877-79 i 1879-80). Weyler era l'únic que no havia ocupat mai cap responsabilitat ministerial. Així i tot, cal recordar el caràcter políticomilitar que tenien els càrrecs de capità general i governador general de les Filipines i de Cuba, ambdós exercits per Weyler.

Per aquelles mateixes dates, esclatà la guerra amb els Estats Units. El president del Consell de Ministres, Sagasta, considerà necessari consultar els dirigents més destacats del moment sobre la conveniència o no de continuar en el poder per fer front a la guerra. La majoria dels homes més representatius del sistema de la Restauració, tant militars com civils, es manifestaren a favor de la continuïtat del govern liberal. Només els ultranacionalistes Romero Robledo i Weyler es manifestaren partidaris d'un canvi de govern.⁴¹

El 29 d'abril de 1898, quan tot just havia començat el conflicte bèl·lic amb els Estats Units, el general Weyler pronuncià un important discurs al Senat. El general mallorquí es defensà dels atacs que havia rebut des de les files dels liberals i exposà la seva versió dels fets relatius a la qüestió cubana.

Segons el marquès de Tenerife, la concessió d'autonomia s'havia produït en un moment molt inoportú. S'aplicaven les reformes propugnades per Cánovas i

«Habían aceptado esas reformas todos los partidos, y sólo la fracción reformista, cuando conoció el discurso del Sr. Moret y el manifiesto del Sr. Sagasta, cambió de parecer, y ante aquellas nuevas ofertas se apartó de mi lado optando por la autonomía.

»El partido autonomista, ese partido verdaderamente español, que existía en la Habana bajo la presidencia de Gálvez, estaba completamente de acuerdo conmigo, y también el de Unión constitucional; y á las elecciones hubiéramos ido sin la menor discrepancia. ¿Era aquel el momento oportuno para plantear la autonomía?»⁴²

L'autonomia no havia facilitat ni la collita de tabac ni la «zafra» de la canya de sucre. Ambdues coses eren el resultat de la «*pacificación*» de les províncies occidentals.

El general no negava que només la seva presència a l'Havana havia provocat l'èxode de nombrosos cubans. Però aquests cubans eren «*conspiradores*», proindependentistes, que fugiren de la capital cubana

«temiendo ver descubiertas y castigadas sus conspiraciones. Pero esas conspiraciones continuaron: en La Habana había más insurrección que fuera de ella, como sucedía en todas las poblaciones principales, y no me quedaba más remedio que emplear medidas de rigor como la de deportar á los conspiradores.

⁴⁰ *La Última Hora*, 14 d'abril de 1898.

⁴¹ PÉREZ DELGADO, R. *Op. cit.*, nota 39, pàg. 295.

⁴² *Diario de Sesiones de Cortes. Senado*, 29 d'abril de 1898.

Esos mismos individuos, Srs. Senadores, son los que han vuelto á la Habana después de la autonomía, y esos son los que, en unión de los deportados que han sido puestos en libertad, han ido á engrosar las partidas de la insurrección. Por eso, después de mi regreso á la Península, á pesar del cambio de sistema, la insurrección ha aumentado en vez de disminuir.»⁴³

Weyler tenia molt clar que el govern l'havia nomenat capità general de Cuba confiant que «*había de desplegar el rigor y la energía propios de mi carácter*». El «*espíritu público*», és a dir, l'opinió pública espanyolista, «*estaba muy abatido, y no se levanta ciertamente con caramelos*».

El rigor utilitzat era, segons Weyler, estrictament necessari. Els que fan la guerra han de «*desenvainar la espada, y ese es mi procedimiento*». Encara més

«Que he fusilado a muchos prisioneros. Sí, es verdad: pero no han sido fusilados como prisioneros de guerra sino como incendiarios, como asesinos.»⁴⁴

Així, els enviats dels grups separatistes que es dedicaven a «*incendiar los poblados, incendiar los ingenios, incendiar las fincas de valor, asesinar, robar, violar*» tenien diferent sort que els presoners capturats en «*circunstancias normales*». Cal recordar que la guerra de Cuba fou una guerra de guerrilles i que els independentistes optaren conscientment, i no sense divergències, per la «*política de la tea*», per la destrucció de la riquesa cubana amb la finalitat d'expulsar els espanyols.

Segons el marquès de Tenerife, la destrucció de nombrosos poblats pels independentistes va fer necessària la política de reconcentració, perquè molts dels seus habitants se n'anaven amb els rebels.

El general mallorquí també va posar molt d'èmfasi a intentar desmentir la llegenda de crueltat que el perseguia:

«La crueldad que se me atribuye es completamente falsa. ¿Ha habido alguno que me haya denunciado algún abuso, algún asesinato, algún incendio? Sí he tenido conocimiento de (y podría citar la persona: pero no lo hago por varias razones), en el acto lo he castigado en la forma que la ley dispone.»⁴⁵

Segons Weyler, les crítiques que li feren els liberals, en especial Segismundo Moret, eren completament injustes. El discurs de Moret a Saragossa (juliol de 1897), havia criticat durament el rigor de Weyler, considerat molt excessiu, i havia optat decididament per l'autonomia cubana com a forma de pacificar l'illa.⁴⁶

I això que, com recordà el mateix Weyler, «*el mismo partido liberal, en circunstancias en que era necesaria la energía, acudió a mí*». El marquès de Tenerife havia ocupat importants càrrecs amb el liberal López Domínguez com a ministre de la guerra (desembre de 1892 - març de 1895). En concret, fou nomenat comandant en cap del Sisè Cos de l'Exèrcit i capità general de Burgos, Navarra i el País Base. En aquell moment, s'havia proclamat l'estat de guerra a Vitoria a causa de la reforma militar que suprimia la

⁴³ Ibídem.

⁴⁴ Ibídem.

⁴⁵ Ibídem.

⁴⁶ FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor (1974): *Historia política de la España contemporánea 2. 1885-1897*. Alianza Editorial, Madrid, pàg. 404-405.

capitania amb seu en aquesta ciutat alabesa. Hi havia hagut motins a Bilbao, Sant Sebastià i Vitòria. També regnava l'agitació a Navarra per qüestions relacionades amb els antics furs i per la creació de nous impostos. Weyler aconseguí restablir l'ordre públic i poc després aixecà l'estat de guerra.⁴⁷

En el seu discurs al Senat, Weyler assenyala que, sota el govern liberal, va servir el poder establert «*con mi acostumbrada lealtad*».

Malgrat això, el govern liberal que l'havia destituït a Cuba, situat en una posició de feblesa davant els Estats Units, no solament no havia defensat la dignitat del màxim representant d'Espanya sinó que «*por el deseo de hacerse agradable á aquella Nación se trató de imponerme dos meses de castillo y todavía estoy encartado. Es una atención más que tengo que agradecer al Gobierno*».⁴⁸

Darrere aquest discurs de Weyler, intervingué al Senat el conservador duc de Tetuán. Aquest havia ocupat el càrrec de ministre de la guerra amb Cánovas el 1895 i havia dimitit per solidaritat amb Martínez Campos, de qui era amic íntim, quan aquest fou destituït a Cuba (gener de 1896).

El duc de Tetuán, el militar Carlos O'Donnell, va defensar les paraules de Weyler i declarà que

«Pues bien; cúpleme declarar que esa política y ese sistema de guerra tan injustamente censurados no son de la responsabilidad del señor general Weyler; esa política y ese sistema corresponden en absoluto á la responsabilidad de los Gobiernos que la inspiraron, que nombraron al señor general Weyler y que le mantuvieron en su puesto aprobando todos sus actos».⁴⁹

A continuació, el general Marcelo Azcárraga s'adherí plenament a la idea de la responsabilitat governamental en la política militar duta a terme a Cuba. Com ja hem dit, aquest dirigent conservador havia ocupat el ministeri de la Guerra amb Antonio Cánovas de març de 1895 a agost de 1897. Quan morí Cánovas, es convertí en president del Consell de Ministres en el breu període que precedí el govern liberal de Sagasta, iniciat l'octubre d'aquell mateix any.

El marquès de Tenerife expressà el seu total acord amb la seva falta de responsabilitat davant el Parlament. Indicà que

«el Gobierno y yo estuvimos de acuerdo para todo. Así como yo me identificaba con el Gobierno, el Gobierno a su vez aprobaba mis actos».⁵⁰

A més, aprofità l'ocasió per oferir-se voluntari en la guerra contra els Estats Units:

«Yo soy el primero que, cualesquiera que sean mis ideas y los agravios que del Gobierno tenga, estoy pronto, no á ofrecerle mis servicios, porque tiene el derecho de utilizarlos en la forma que estime, pero sí á hacer constar que me consideraré dichoso en defender la Patria donde quiera que pueda ésta necesitarme, lo mismo en Cuba que en Filipinas.»⁵¹

⁴⁷ *Hoja de servicios del general Valeriano Weyler*. Archivo Militar de Segovia.

⁴⁸ *Diario de Sesiones de Cortes. Senado*. 29 d'abril de 1898.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

Una vegada més, Weyler reiterà que ell hauria acabat la guerra pel març o l'abril de 1898. En aquest cas, s'hauria disposat d'un exèrcit de 50.000 homes preparats per ser traslladats per l'esquadra i la Companyia Transatlàntica on fossin necessaris. D'altra banda, el general considerava inevitable que, tard o d'hora, esclatàs la guerra amb els Estats Units.

Com tants d'altres, en aquella bel·licosa primavera de 1898, Weyler afirmava estar convençut que es podia vèncer perquè

«los Estados Unidos, ni en su ejército, ni en su marina, ni en sus condiciones de raza, pueden igualarse de ninguna manera á lo que somos los españoles.»⁵²

Durant l'estiu de 1898, ni la qüestió del suplicatori al Senat ni la guerra amb els Estats Units varen impedir que Weyler explicàs els seus punts de vista, sempre discordants amb el govern liberal en el poder i tendents a reivindicar la seva actuació a Cuba.

El maig de 1898, Weyler afirmava que sota la seva administració els soldats de Cuba s'alimentaven millor, eren més ben atesos als hospitals, i cobraven amb més prestesa. El marquès de Tenerife denunciava que rebessin el sou abans els empleats del govern autònom cubà que els soldats de l'Exèrcit d'Operacions de Cuba, que patien endarreriments de fins a vuit mesos.⁵³

Fora del Senat, al carrer, resulta interessant recordar que, quan es conegué a Madrid la total derrota de l'esquadra espanyola a Cavite (1 de maig), es produïren manifestacions ultranacionalistes a Madrid. En aquests disturbis, que provocaren la declaració de l'estat de guerra, foren freqüents els «*mueras*» a Sagasta i els «*vivas*» a Weyler.⁵⁴

El juny de 1898, Weyler es mostrà recelós davant la suspensió de les sessions al Parlament. En aquell moment, i davant les dificultats creixents que patien els exèrcits espanyols, el general Martínez Campos declarà que, tal volta, el poder es trobaria «*en el arroyo*». El marquès de Tenerife, d'acord amb la legalitat vigent, va rebutjar completament aquesta possibilitat. Les institucions havien de respectar-se, i, en primer lloc, la corona, que era qui concedia el poder.⁵⁵

El juliol de 1898, Weyler criticà la política militar del govern, l'actuació de l'almirall Pasqual Cervera i el «*vergonzoso abandono*» de les defenses de Santiago de Cuba, on es lliurava la sort de la guerra hispanonord-americana. Aquestes declaracions foren àmpliament recollides al diari *El Nacional*, de Madrid. La resposta del govern fou contundent, recollí tota l'edició del periòdic i el capità general de Madrid afirmà que s'obririen diligències per les paraules del marquès de Tenerife.⁵⁶

L'agost de 1898, quan la derrota d'Espanya ja era més que evident, l'únic polític important que es declarà favorable a continuar la guerra fou Romero Robledo. Aquest afirmà que Weyler també era de la mateixa opinió.⁵⁷

L'ombra de Weyler —i de la seva espasa— encara planaria més d'un any sobre la vida política espanyola, fins que els fets demostraren, clarament, que era escrupolosament fidel al sistema de la monarquia restaurada.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *La Última Hora*, 9 de maig de 1898.

⁵⁴ PÉREZ DELGADO, R. *Op. cit.*, nota 39, pàg. 304.

⁵⁵ *Ibidem*, pàg. 344.

⁵⁶ *La Última Hora*, 11 de juliol de 1898.

⁵⁷ PÉREZ DELGADO, R. *Op. cit.*, nota 39, pàg. 383.

